

Szilágyi Miklós

Én nem panaszkodom, hogy nem vót jó

Nőttem, ahogy nőttem

1911. november 22-én születtem. Nőttem, ahogy nőttem, aztán '18-ba mentem iskolába. Akkor '19-be vagy '20-ba bejöttek a románok.

Itt a városba nem nagyon lövődöztek. Inkább az embereket... Kommunista elvet vallottak, oszt' besúgta egyik a másikat... Azokat szedték össze. Hát azokkal elbántak gorombán! Fegyvernek... nem tudom mán milyen erdőnek hífták ezt, oda hordták ki őket, ott akasztgatták őket fel.

Vót nálunk egy tisztos, román tisztos. Azt én tanfottam számolni magyarul. Ötvenig jártunk. De nem tudta kimondani, hogy ötven, sose, így csak: jötven. Ennyi vót az egísz, amit tudott magyarul. Ezt nem tudta kimondani, a többbit mán kimondta. Akkor írni tanfottam...

Egy délután vót... Vót egy karikás a ház előtt... gangnak híttuk... a ház előtt a padfelfjáró vót, oszt' ott vót a karikásom. Fájni kis szíjkarikás! Bejött négy román, lóhátasok vótak, meglátták a karikást, elvették. Levették onnan. Megfogtam a kezibe, oszt' szabályosan jól körülvágott rajtam! Apám is kijött közbe, oszt' apámat is megfogták, mellékötték a lúnak, osztán: gyerünk! Vitték!

Közbe megjött ez az oficér másik irányból. Mondjuk neki, hogy apámat viszik... Nagypám megmondta neki, valamit tudott románul, hogy a gyereknek elvittik a karikását. Hát osztán kiabált, meg lőtt a levegőbe. Meglátták. Visszahítták őket! Mikor visszajöttek a lovasok, mindet letessíkelték a lórúl. Én meg megfogtam megint, mint gyerek, a karikást. Osztán elkérte tüllem. Az ahogy megrakta a ngy katonát! Kírte a dokumentet. Hogy: Van-i dokument, hogy el kell vinni? Nem vót, csak űk magok... önhatalmúlag. Rettenetes megverte űket! A szomszídába vót a konyhájok, Nánási Gáborék, a házunk háta megett, oda átszólt... Ennek mondta, az egyiknek, hogy menjen átal oda, hívja ezt meg ezt, valami rangféléje vót. A ngy lovat átvitték oda, ezeket meg összekötözték, osztán azt mondta a... minekhívájának... annak, akik kísérték, hogy: mindig üssítek, míg *odáig* el nem írtek!

Aztán úgy alakult a helyzet, hogy négy vagy öt nap múlva el kellett nekik menni. Úgyhogy alig maradt Kisújszálláson egynéhány. Akik a Tanácsházánál őrködtek, meg fontosabb helyeken. A közraktárnál, a búzákat, miket tárolták ottan... malmoknál...

Hát abba az évbe oszt' iskola nem vót. Azt tönkretették. Felhasogatták nagy-részt a lócákat. Még akkor olyan lócák vótak, itt a templomba sincs mán olyan... Vastag deszkából vótak... És amin írtunk, az asztal, egybe vót vele, a lócéval... Olyan három vagy négy méteres... Hát oszt' azokat feltüzelgették. Meg a lovakat felvitték az emeletre. Felballagtatták! Felmentek a lovak a lépcsőn. Másik évbe kezdtük az iskolát.

Harmadik osztályos vótam '21-be. Akkor meg így május vége fele jött egy csúnya nagy felhő. Nem tudom mán merről... Nyugat felől jött-i? Csúnya nagy

felhő! Mondja a nagyapám... odale vótunk a szín fele, vót egy nagy szekérszín... nádas istállónk vót... Mondja, hogy:

- Hej, gyerek, csúnya idő lesz!

Én csak nevettem, hogy nagyapám jósolgat:

- Miért, nagyapám?

Azt mondja:

- Nízd, micsoda felhő látszik! Látod azt a fehérr csíkot?

Hideg lett, rettenetes hideg lett. Elkezdett esni az eső, utána meg jött a jég, olyan galambtojás nagyságú. Hú, *ilyen* vastag jég lett! Az Ábri-háznál, a nagykapun ahogy bejöttünk, balkézrül vót egy hatalmas nagy barackos. De rettenetes sok barack vót rajta, meg jó barackot termett. Nem maradt abból semmi, csak a vastag ágak! A tehének inni vótak mán akkor a legelőn, a csordán. Mink is járattunk kettőt. A tehének elbolyongtak! Egy tehén jött haza, az elég korán hazajött, mert biztos elengedték őket korábban. De a másikat azt a temető gerádjánál leltük meg. Ott reszkettek. Vót olyan, aki belepusztult: belefordult az árokba ottan a temető környékén. Ment vóna a szerencsétlen mindenfele, de nem tudott: belecsúszott, oszt' gerinccel vót lefele. Ha nem lelik meg, hogy a gerincin van, hamar elpusztul. Ami kinn vót vadféle... meg galambok!... azokat mindet elpusztította. Szekérszámra szedték a nyulakat! Még akkor fácán nem sok vót, abba az időbe... Szarkát, vamyút, amit agyonvert!

A tizenkét évet hogy betőtöttem, elmentem pékinasnak

No, elvégeztem aztán a hat iskolát. Elemi iskola, még akkor nem általános iskola vót... A tizenkét évet hogy betőtöttem, elmentem pékinasnak. Kiss Lajosnak hívták a pékmestert. Jó helyem vót, szerettem ott lenni.

Ott oszt' kellett dógozni! Fel kellett kelni reggel mindig, télbe, nyárba, négy óraker. Lefekvés este tíz óraker, mikor megkovászoltunk. Négy óraker a kiflitészta-dagasztás, meg a zsemlyetészta... az két különböző anyag... Meg a vajaskifli. Akkor még csináltunk vajaskifliket. Akkor oszt' raktuk deszkára, a másik meg a zsemlyét ládába, ilyen hosszú ládába, két méteresbe. A kemencébe égett a tűz, mán el vót készítve a tészta, csak sütni kellett. Bükkfával fűtöttünk, elhasogattuk. Olyan karvastagságú... krajszinak híttuk... két vígrül hasítottuk... Ez az inas urak dóga vót, egyik egyik vígirül vágta bele a fejszét, a másik másik vígirül.

Mikor kisült a kifli, a zsemlye, akkor a főnök beolvasta a krenzlibe. Vesszőből fonott kas vót ez, egy olyan 6-7 centis gurnival. Hát nem nagy csomó vótam én se még tizenhárom éves koromba. A fődet írte! Vót ilyen fehér lemezből, horgonylezemből, egy kis duda, azt fűttük: megindult a pék! Oszt' kiabáltuk:

- Friss kifli! Itt a pék!

Házakhoz is hordtuk, meg ha utcán kellett valakinek, ott is lehetett. Kétszáz kifli vagy zsemlye benne vót a krenzlibe. De válogatni nem vót szabad, csak amit megfogott. Olyan 4 fillér vót egy zsemlye, 4 fillér egy kifli. Vót olyan, ahova nem szerettünk menni, de muszáj vót, ez parancs vót. Egy kifliér vagy két kifliér? Vagy két zsemlyéér? Azt is be kellett vinni a házhoz! Ilyen tisztviselő-félik... Vót egy erdész... Vótak hatan, nígy felnőt, két gyerek, gimnáziumba jártak. Akkor a szülők megvettek két zsemlyét vagy két kiflit. Hát ennyien mit

csinálnak vele? De a fizetés is olyan vót, hogy nem nagyon vót többre. Vót egy jó módú ember a Deák Ferenc utcán, Pál Lukács, na, ott is három jány vót. Azoknak az anyjuk, Gizi néni, az is úgy elvágotta! Aztán megvette a három gyereknek a két zsemlyét vagy a két kiflit. Nem szerettünk menni olyan helyre!

A főnök oszt' otthon mán sokállt bennünket. Hogy: mán víz kellett vóna, meleg víz! Meg: dagasztani kellett vóna mán! Meg: vetés... Mert 8 óraker meg vetettük a ster kenyeret. Annak hítták, akit otthon készítették el, oszt' hozták oda a pékségbe sütni...

Na, osztán nem lehettem tovább pékinas a betegségem miatt. Szerettem pedig a szakmát, annak dacára, hogy nagyon sokat kellett dógozni. Éccakázni! Azt mondta az orvos, Kun Imre... hatalmas nagy ember vót... borzalmas nagy erős ember vót... Azt mondta, hogy... a tüdőm körül találtak valamit. Ami a pékeknél átajjába vót a lisztpórtúl! Lerakódás. Hajlamos vót arra, hogy tüdőbajos lesz. Nagyon sok pék vót tüdőbajos. Hogy felszabadult, segédeskedett, azután lebe-tegedett, abbúl oszt' többet nem lett ember.

Így oszt' felbontottuk a szerződést.

'27 március elsején elmentem kereskedő tanulóknak

Akkor két évet hol itt vótam, hol ott vótam. Papp Lukácsék - a szomszédunk - nagyon jó népek vótak. Kimentem a tanyájokra. Az Kisújszállás végén vót, mán kunhegyesi földön. Ötven kiló búzát kaptam egy hónapra. Libát őrztem, malacokat őrztem, tehenet őrztem. Eltelt az idő.

'27. március elsején elmentem kereskedő tanulóknak Cs. Nagy Miklóshoz, a Nyár utca 43. szám alá. Ott lehúztam három évet.

Ott is sokat kellett dógozni. Tajicskázni! Még akkor nem vót ám az divat, hogy: na, hívjuk a fuvart, mert menni kell egy-két mázsa cukorfr! Vótunk ott is hárman inasok, meg két segéd. A fiatalabb inasoknak: na, elő a tajicskát, oszt' gyereünk! A cukrászda ahun vót rígebben, ott vót a cukorlerakat. Nyikos Ferencnek hítták a kiadót. Hú, olyan vadember-féle vót! Nagyon nem lehetett vele komázni...

Egy zsákba, jutazsákba, egy mázsa kristálycukor vót, a kockacukor meg ládába vót, ötven kiló vót benne a cukor nettó, 6 kiló 50 deka meg a láda vót. Feltettünk két ládát az egyik tajicskára, a másikra meg egy zsák kristálycukrot, oszt': gyereünk! Hazatoltuk.

Nagyon sokszor vót mikor hazatoltuk, hogy azt mondja a főnök:

- Van száz liter rum - vagy pájinka - a vasúton!

Hát az is több vót száz kilónál.

Ki kellett menni a vasúthoz. Legörgettük, mikor kiváltottuk... De lemértük mindig előbb, mert úgy csinálták akkor az ügyes vasútasok, hogy az abroncsot félreütötték, két helyen kifúrták a hordót az abroncs helyin, oszt' szépen kicsurgatták. Ha egy lyukat fúr rajta, akkor nem jön... Osztán csináltak egy kis fa-íket, fenyőfa-íket, azt beütötték, rá az abroncsot... Megníztük, mert ha száz liter vót feladva, annyinak kellett lenni. A nagykereskedők ám akkor nagyon vigyáztak a hímvévre! Egy nevet megszereztek, akkor azok nem úgy vótak vele, mint most az üzletekbe, hogy ha ide nem jön a kedves vevő, akkor megy a másikba.

Na, egyszer úgy jártunk, hogy két hordó vót, az egyikbe barackpájinka, a másikba meg rum vót, 60 százalékos rum. Vót az a 40 százalékos ivó-rum, azt

mértük a bótba is, mert engedély vót, hogy féldecizni lehet... Meg decit is, akinek kellett... Szóval poharazni lehetett, de csak szeszesitalt, töményt.

A vasútnál olyan lejtő vót. Most mán fel van hozva. Azt mondja Cseri Géza, az öregebb inas vót, mint én:

- Hallod, ne toljuk arra körül, a Nyár utca fele... a Túró-gyár fele... Itt gyorsan lemegyünk...

Hát gyorsan le is mentünk! Felbillent a tajicska, nem bírtunk szaladni utána. Gyorsan ment! Az a hordó taszította lefele! Az egyik hordó erre, a másik meg a nagy vízbe! Néztünk egymásra... A vasútasok meg röhögtek! Na osztán odajött egy-két vasútas, oszt' felsegítették. Azt mondja az egyik, idős vasútas vót mán:

- Legközelebb, ha vizitek, egy méterrel errébb gyertek! - Ott még meredekebb vót.

Hát oszt' nízttünk egymásra Gézával: csak legalább száradna meg a hordó, mire odafrünk! Egy félóra kellett neki, mire odadöcögünk. De nem álltunk meg az üzlet előtt, hanem a kapun mentünk be. Azt mondja a főnök:

- Mi van? Meg se álltok?

- Á, nem nehéz! Bevittük mán!

- Na, jól van, vigyétek hát!

Olyan szerencsésen le tudtuk engedni a pincébe, hogy nem látta meg a főnök.

De azután csak megtudta. Másnap reggel, mikor mentünk, jött a katólikus templomtól. Arrúl jött a főnök mindig, mert a Petőfi utcán, ahol az ipari iskola vót, ott vót a házuk. Mindig, ha mán megláttuk, szaladtunk: nyújtotta a kúcsot. Mire ő odaírt, akkorra ki kellett nyitni az üzletet. Köszönünk neki, hogy:

- Jó reggelt!

Azt mondja:

- Na, tegnap délután milyen délutánokat vót?

Megmondtuk úgy, ahogy vót.

- Máskor - azt mondja - ott kell jönni, ahun még meredekebb. Vagy a lépcsőn. Ott még jobb - azt mondja. Még pattog is!

Nem haragudott...

Egyszer meg úgy jártunk... Cukorért vótunk megint. Borzasztó nagy habarék vót a kövesúton. Kockakő vót még akkor, az meg rázta a tajicskát. Meg tavasz vót, olvadások, úgyhogy jó nagy vastag pocsolya vót a kövesúton. Úgy kaparták ezt az útkaparók, olyan hosszú nyelű kaparcs-szerű valami vót, azzal. Akkor is a Cserivel vótam. Azt mondja... A Rózsakert ahun van, széjjelnézett, oszt' azt mondja:

- Toljuk mán be - azt mondja - a járdára. Nincs most itt rendőr.

Hát nem mentünk még 10 métert se, utánunk jött. Galónak hitták a rendőrt, Galó Kálmán, azt hiszem...

- No, álljanak csak meg az urak!

Megálltunk.

- Hogy mertítek betolni ezt a tajicskát ide a járdára? Akadályozni a forgalmat!

Hun vót még akkor forgalom... Fél nap találkozott az ember egy vagy két személlyel, akik ott közlekedtek... Hát oszt' felírt. Kérte az adatokat, minden. Megkérdezte tőlem:

- Kinek a fia vagy?

- Ábri Sándor adóhivatali pénztárnoké.

- Hát te?

- Cseri János bádogos...

Na, egyszer majd kapok egy üzenetet! Nem is papírt kaptam én, tudja a fene ki jött értem. Ilyen hatósági közeg. Azt hiszem, Kiss Károlynak hívták. Mázsás is vót az öreg. Akkor még ilyen zsinóros ancúg vót, olyan, mint a huszárokon, csak kék posztó vót, meg ezüst minta vót rajta. Sujtásos!

A tanácsosho kell menni, a jogtanácsosho. Gönczi Lajosnak hívták. Igen szerettk az italt apámmal együtt. Mikor bemegyünk... Igen, mind a ketten mentünk...

- Hogy történt, mint történt? - engem kérdeztek.

Egyszer apám is előgrik az ajtó háta mögül! Hú, akkor meg vótam ijedve, hogy elporol! Mert szokása vót, hogy vagy kellett, vagy nem, járt a keze. No, kérdi a Gönczi Lajos: hogy vót, mint vót. Meséld el!

Hát elmeséltem.

Azt mondja:

- Nagy pocsolya vót?

Mondom:

- Igen. Nagyon nagy pocsolya vót.

Mikor elmondtam, akkor én kimentem, Gézát hívták be. Jött a tanácsos is, nehogy elbeszélhessem, mit mondtam. De Géza is ugyanazt mondta.

Az lett belőle, hogy megint cukorfr kellett menni... Szóltam a főnöknek, hogy nem sok cukor van benn, egy ládával van.

- No, jól van, akkor a lovaskocsit hívjuk elfele. Szóljál át... - A szomszédba vót egy kétlovas ember, parasztember vót, szántóvető ember vót. Szántó, vagy minek hívták. Kicsit olyan bagyutás volt.

Csak níztem a főnökre. Azt mondja:

- Na, mit mondtam?

Átmentem oszi', mondom az öregnek. Szívesen befogott! Mindig píz-hiány vót. Hoztunk két mázsa ilyet, két mázsa... összesen hat mázsa cukrot. Azt mondja az öreg, mikor jövünk visszafele:

- Hallod, szóljál mán máskor is, nehogy mást híjzatok!

Ettől kezdve, mikor beidéztek, nem mentünk fuvarba saját erőből. Megfigyelmeztethették. Meg nem büntették, nem vettük ezt olyan komolyan, ezt a mi dógunkat. Meghát, ugyi, vittük ennek is, annak is az ajándíkot. Gönczi Lajosnak is.

Jött így a karácsony, meg ünnepnap... Itt vót a Pénzügyőrség a Lenin utcában... Király utca vót még akkor... ott benn egy zugba, zugfenékbe, Bocskai papé vót az a ház. Azt mondja Cs. Nagy:

- Na, ha míssz hazafele, majd ezt a csomagot be kell vinned a Pénzügyőrségre!

Bevittem. Otthon vót a főnök is, a főszemlész. Kovács? Kinek hítták?... Kibontja a csomagot. Vót abba pájinka, rum, szalámi, ez-az... mandula, dióbél, füge, szentjánoskenyír, nyerskávé... Elég nehéz vót! Azt mondja, mikor kibontja:

- A téliszalámit hova tetted belőle?

- Tetszett látni, hogy nem vót kibontva a csomag...

Hát az nem úgy megy, hogy az utcán kibontunk egy ilyen csomagot, meg becsomagoljuk... Vagy valahova bekfreckedjek, hogy ki akarom bontani a csomagot, ki akarok venni belőle valamit? Nagyon, borzasztóan bántott!

Délután, mikor visszamentünk - két óraker nyitottunk, este nyolc óráig vótunk nyitva -, mondom a főnöknek:

- Cs. Nagy úr - úgy kellett szólítani, nem főnök úrnak -, nagyon megjártam!

Meg látta is rajtam, hogy olyan levert vótam.

- Mi a baj? Nem ejtetted tán el a csomagot?

- Dehogy ejtettem. Annál is rosszabb - mondom. - A főszemlész meggyanúsított, hogy a téli szalámit hova tettem. Miért nem vittem?!

- Hú, azt a betyár mindenit! - azt mondja. Na, ide nem viszel többet csomagot!

Úgyse intézett különben soha semmit ez a főszemlész. Járt le két másik szemlész, Kása Károlynak hítták az egyiket, a másiknak nem jut eszembe a neve... Jó erős, vastag illető vót... Azok jöttek mindig ellenőrizni. Az ilyen ital-féle mikor megjött, megjött utána a számla is. Meg a számla leginkább elébb jött, hogy tudjuk intézni a fogyasztási adó kezelőnél. Be kellett vinni, oszt' szeszfok szerint kiszámolta: mennyit kell fizetni utána. Ezek intézték, ezek a pénzügyőrök.

Na, oda többet sose ment csomag, úgy megharagudott a főnök.

- Nemhogy megelégedne avval, amit küd neki az ember! Ha nem küdtem vóna előtte soha semmit, de küdtem a fél liter rumot, vagy ezt, vagy azt. Egísz komoly összegeket... Paprikát, borsot, még sertészsírt is...

Hát oszt' itt vótam. 1930. március 1-jén szabadultam fel. Akkor még ott vótam két hónapig. De a kereskedelembe úgy vót, hogy el kellett lopni a szakmát. Hogy hogy csinálja a főnök, hogy kalkulál. Mert nem magyarázott az inasnak! Csak vót ilyen betű... Például *Petis Andor*. Ez tíz betűből áll, oszt' minden betű... A p: egy, az e: kettő... Szóval így kellett, ezt nyilvántartani. Oszt' úgy összeolvasgattuk mink inasok, lenn a pincébe, borfejtés közbe, hogy hogy is jön ki. A főnök meg írta egy kis papírra, egy kis cetlire, hogy: P E. Ez 12 fillér. Ez azt jelentette, hogy ennyibe van. Eladási áron 20, ez alá vót írva. Úgy lestük ki. Mikor oszt' jött így áru, cukorféle jött egy mázsa, kiszedtem a ládából, száma szerint átvettem, sorbaraktam. Felírtam az árát mindegyiknek külön. Akkor összeállítottam ezt a listát: *Petis Andor*. Akkor oszt' megcsináltam a kalkulációt, odaírtam mind, bevittem a főnöknek, elébe tettem. Nízi, nízi, előveszi az ő kalkulációját.

- Az apád mindenit, hunnan vetted ezt? Hunnan tudtad meg?

Mondom:

- Hát összeszedtük...

- Nagyon jó, kérem - azt mondja. Dehát itt nincsen meg minden...

Mondom:

- Megvan az!

Bejött, nízi.

- Fényűzési hun van?

Mondom:

- Az csak a papíron van, azt majd maga fizeti a postára...

Akkor meg a gazdasági válság vót, rettentő rosszak vótak a körülmények, úgyhogy azt mondta a Cs. Nagy, hiába, hogy szeretett, meg tudtam is:

- Hát, ne haragudj mán - azt mondja -, el kell, hogy küdjelek. Mán Cseri is elment - azt mondja.

Meg vót egy Vajda Árpád nevű, az vót énutánam, az még nem szabadult

fel, egy évvel később vót. De vót Cs. Nagynak a testvére, Cs. Nagy Kálmán. Meg Cs. Nagy Róza. Azt mondja:

- Azokat nem kúrdhetem el...

Hiába mondtam vóna én, két hónapos segédúr, hogy azokat kúrdje el.

Nyóc pengő fizetésem vót havonta. Egy kiló kenyír vót 32 fillér, fehér kenyír. Egy kiló barna kenyír 28 fillér, egy kiló zsír egy pengő 20 fillér; az a préselt zsír vót ez, hordós, mázsás-hordós. Akkor, amikor szabadulni akartam, vett a főnök, úgy, hogy elküldött, hogy én vegyem meg, egy pár sárga, finom bagarol-boxbőr cipőt 3 pengőér; egy gyönyörű habselyem inget, nyakkendőt, dupla keménygallért 2 pengő 80 fillérére. Így állt a helyzet. De a másik helyen meg úgy állt, hogy egy mázsa búzáir 12 pengőt adtak... vagy tízet... meg három pengő bolettát. Papírt! Olyan, mint mondjuk a kölesönkötvény. Azt azír adták, hogy azt az adóügyi hivatal vehette át csak. A pasas nem kapott írte pínzt. Csak hogy az adót befizesse.

Nagyon rossz esztendőök vótak itt akkor. Sok ember tönkrement abban az időbe, a '30-as években. '29, '30, még '32-be is elég rossz vót. Úgyhogy a kis tanyákat elárverezgettk. Még a nagyobb gazdáknak is a jószágját fel kellett hajtani a városháza istálló udvarára. Ott árvereztük vóna. De oszt' a gazdák ezeket a kupec-féléket előre felszólították, hogy:

- Ha meg mersz egyet is venni, akkor... Látod ezt a görbebotot? Ott verünk agyon, helybe!

Úgyhogy nem vettük meg. Nem lettek rá vevők. Evvel nem boldogult a tanács. Azt csinálta utána osztán, hogy ahun vót hízó, kikúrdtek egy rendőrt, meg egy illetőt, hivatalbúl, aki lefoglalta. Egy hízót, két hízót, ahun mennyi vót. Hogy a családnak is, nahát, maradjék. Vagy ahun vót 2-3 darab növendékmarha, meg két fejőstehén, a növendékbúl elvittek kettőt, a többi megmaradt egyelőre. De annyira szorították az adót évről évre, vagy tán hónaprúl hónapra, hogy nem győzte kifizetni. A legnagyobb gazdaember se! Nem tudta kitisztázni sose. A kamat, a kamat... A kamat tőkésült, ugyi...

Írtam Debrecenbe. Az újságbúl níztem ki

No, osztán '31 januárjában írtam Debrecenbe: Bőde Gyula hentesmester, Debrecen, Kossuth Lajos utca 15. Az újságbúl níztem ki. Ott vót a főüzlete - de hatalmas üzlet vót ám! Három segéd dógozott ott a tőkénél, meg egy pénztáros kisasszony vót. Odamentem, bejelentkeztem. Aszongya a főnök, hogy:

- Megmaradsz-i?

Mondom: Hát ezt nem tudom megmondani. Majd megvállik.

Megkaptam az utasítást:

- Eriggy el a Csapó utcába! - Először én azt se tudtam, hogy hun van. - Csapó utca 3., hentesüzlet! - Az meg a fióküzetje vót.

Elmentem. Azt se kérdezték, hogy reggeliztem-i vagy se. Jelentkezek ott a segéduraknál. A pénztáros kisasszony rámnéz, azt mondja:

- Ó, fiacskám, hát mér ippeg ilyen helyre kellett magának jönni?

Mondom: Mír?

- Majd megtudja. Hónap mán megtudja - azt mondja.

Bemutakoztam a segédeknek. Az egyik ennek a Bődének az öccse vót. Kérdi, hogy mi vót idáig a foglalkozásom. Mondom, hogy kereskedő segéd vagyok.

- Igen? Én is - azt mondja. Akkor kollégák vagyunk.

Nacionál kassza vót, osztán a segédek mondták befele, hogy mennyi pengő... Vagy fillér vót legtöbb része... Nyolcvan fillér vót egy kila marhahús, ugyanannyi a disznóhús, a szallonna még olcsóbb. Én hozzá vótam szokva az ilyesmihez, ősmertem. Mondtam be a pénztárnak, vagy vitték a blokkot.

A pult alatt meg vót egy nagy fene veder, abba ilyen tepertőmorzsák, mik... meg csontmorzsa, mindenfene... abba sepertük bele. Osz' mondták, hogy ha jön egy cigány, tíz fillérér vesz valamit, adunk neki egy félmarikkal belülle. Nekik jó vót.

Este bejön a főnök. Micisapkába kellett lenni, oszt' én így hátrafele húztam a sapkát. Mondom: ennyi meg ennyi! Gyorsan leblokkoltam. Ismertem ezt a gépet.

- Úgy látom, beválsz!

Ahogy kijjebb mentem ott valamiír, megfogta a sapkám, a simlit, oszt' lehúzta az állam alá. De az olyan rossz vót! Alig bírtam visszacibálni.

Azt mondja neki az öccse, hogy:

- Ejnye, Gyula bátyám, ezt nem szabad lett vóna!

- Ne pofázz az én dógomba! - azt mondta neki.

Akkor azt mondja:

- Súrold meg a fogasokat!

Hát az isten!... Borzasztó sok fogas vót ott, kisebb, nagyobb, amire a húсок fel vótak aggatva. Meg a szelet paprikás szalonnák, minden. Hozzáfogtam súrolni: fentebb mán kétágú létráról. Mikor elment a főnök, azt mondja az egyik segéd:

- Jól van mán az! Gyönyörű... Gyere le! - Nem hagyta. Én is vótam inas, hallod, de ilyen galád helyen még nem dógóztam, mint itt. Egy éve vagyok itt...

Nehéz vót munkához jutni, hát nem nagyon hagyták ott.

Este bezártunk. Azt mondja a pénztáros kisasszony, olyan 35 év körüli nő lehetett, hogy:

- Kísférlj haza, mert sok ríszeg disznó jár erre, oszt' fílek.

Hazakísrtem, oszt' elmesélte, hogy mi a helyzet itten.

Na, jól van, lefeküdtünk a szálláson. Másnap reggel, de nem is reggel, hanem 3 órakor, félig-meddig aludtam, berúgta valaki az ajtót. Hát a főnök jött a kávéházból! Mondta a pénztáros kisasszony: így szokta.

- Na, disznók, még mindig alszotok?! Rühes kutyák!

A felső ágyon feküdtem, hát lemásztam.

- Hát így szállsz te le az ágyról? - azt mondja. Menjél fel csak még egyszer, oszt' leugrani!

Hát leugrottam... Ejnye, a szentségit, én nem tötöm itt ki nálad a két évet...

Aztán az ebfd. Vót egy szógáló, aki főzött. De egy olyan helyen, ahun annyi hús van, olyan rongy valamiket főztek! Én meg elég finnyás vótam, nem nagyon bírtam enni. Mondom: majdcsak jobbra válik ez... Második nap este, mikor bezártunk, olyan éhes vótam, hiába vótam hentesüzletbe. Az ebídet elhozták, oda a Csapó utcába, de nem ettük a segédck se, hogy: hát ennél különbet kapnak a kutyák! Vót ott egy fiatalember, az meg csinálta a virsliket. Hej, mondom magamba, de jó lenne egy párat megennem! Azt mondja az az illető:

- Ettől-i mán máma?

Mondom: Hát ennivaló vót...

- Kutjának való? - azt mondja.

- Hát az, tényleg az.

No oszt' akkor betette a virslit a vízbe, megabálódott: egyem megfele.

Jött a főnök. Olyan pöffeszkedős ember vót:

- Na - azt mondja - fokhagymát pucolni!

Hozzáfoglunk ketten. Egy ilyen kerek tőke vót, fogója vót, oszt' avval ütöttük a fokhagymát, akkor az kiugrott a hajából, vagy szétment a haja. Nem kellett késsel vájkálni. A fél kezem meg a zsebbe vót, a jobb kezem, mert balkezes vótam. Kivette! Azt mondja, hogy evvel is dógozni kell! Mondom:

- Hát én nem sokat dógozok itt mán evvel...

- Hogy-hogy? Nem szereted?

Mondom: Nagyon szeretem. A szakmát szeretem, de ezt a helyet... Amilyen helye itt van a tanulónak - mondom -, hát ez elviselhetetlen.

Borzasztó el vótam keseredve. Nem a munka miatt, hanem az, hogy éheznek az ember.

Vótak ottan fiatal segédek, nyolc-tíz is, ott szabadultak. Jóvágású gyerekek. Azt mondja egyik a másiknak:

- Hallod, én itt hagyom, még ha kenyírhajat eszek is. Hát nem nézi az embert semmibe. A vágóhídra - azt mondja - ha lejön, mindjár csak mocskolja az embert: lusta főreg, meg: köp a légy, meg ez, meg az.

Közbe a vágóhídra is mentem, mikor szúrás vót. Tájékozódttam. Egyszemélyes üzletjek vót: a főnök maga vót a kiszolgáló is, megfogadott egy embert, aki nyúzott, meg perzselt. Azok is mondták:

- Hát, szörnyű ez az ember, csak ez ne vóna mán Debrecenbe!

Vót egy bátyja, Istvánnak hítták, az is olyan galád vót. De annyi esze azért vót, hogy ott élőködött ezeknek a nyakán, de semmit se csinált.

Egy hetet letőtöttem. A két hét próbaidő nem telt le. Még meg pízem se vót annyi, hogy hazáig győjjelek vonattal, csak Karcagpusztáig futotta. Kérni meg restelltem. De akkor még bíztam a lábomba. Na, másnap reggel, mikor berúgta az ajtót, azt mondja:

- Ugorj mán lefele, te rühes!

Mondom: Én mán nem ugrok. Én mán csak szípen lemegyek, Bőde úr. Elmegyek.

Mondom reggel az asszonynak, a főnökasszonynak, hogy:

- Tessék összeszedni a papírjaimat, felszabaduló papírokat, egyéb iratokat, miket.

Azt mondja: - Mír? Hát elmíssz?

Úgy nízett ki az az asszony, mint egy közönséges, csúnya cigányasszony. Hallottam oszt' közbe azt is, hogy borzasztó gazdag nő vót, de hogy ilyen csúnya vót, nem kellett senkinek, ez a Bőde meg semmitlen vót, oszt' a hatalmas birtokáír elvette. Vót egy jányuk is nekik, az mán érettségi előtt állt. De az is olyasmi vót, mint az anyja: olyan felvágós, kevély. Többször hallottam, hogy mondta:

- Utálom ezt az apám szakmáját!

Mondta neki az apja:

- Mit utálsz rajta? Van mit zabálnod!

Osztán ideadták a papírjaimat. Elkészöntem a kisinastúl. Az mán egy éves inas vót, de nem nagyon bíztak rá semmit. Pedig nem lett vóna ő olyan ügyefogyott, ha foglalkoznak vele.

Különben a segítédek jó árut készíttettek, lehetett vóna tanulni. Szállítottak azok Németországba is. Élő állatot is, meg feldolgozott árut, felvágottakat, mindent. Vót neki egy rendkívüli segédje. Na, az oszt' olyan vót, az megmondta neki:

- Bőde úr, ne gyöjjön be a műhelybe, míg én dógozok!

Ne beszéljen az én kezem alá. Vagy pedig fizessen ki: mán el is mentem.

Kiment mindig a főnök! Nem kapott vóna olyan embert, aki úgy értett az áru készítéséhez.

A keverési arányt, a fűszerezést az inas se tudta ellopni tülle. Téliszalámit én is csináltam itthon, mikor nagyobb disznót vágtam, kettőt is egyszerre. Olyan fínomra vót megdarálva, mint a rendes szalámi, de fehérborsot nem mindig kaptam hozzá. Azt az egyet bírtam elcsípni. De hogy mennyit tettek egy kila húsba? Azt sose tudtam. Akkor mindig úgy intézte a dógot, aki ezeket készíttette, hogy valahogy elterelte a tanulókat. Más munkát adott, hogy ne tudjanak figyelni.

Így osztán csak egy hét vót a hentessígem.

Elmentem én itthon is vágni

Dehát azelőtt is csináltam én ezt. Meg utána is. Mert vót a szomszédunkba, bal kéz felől, a Széchenyi utcán, Somogyi István hentes; emerről Rác Lukács hentes; egy-két házzal arrébb Szatmári Lajos hentes, a Dózsa György utcában... akkor még Werbőczy utcának hítták... Ezek sokszor híttak, hogy ha ráérek, menjek el, segítsék lefogni. Meg vót amelyik mondta, hogy szúrjam meg. Mutatta: hun kell, hogy kell. Meg nyárom kijártunk perzselni, a város szélin vót egy kút, csak ott vót szabad perzselni. Télen meg bent az udvarban. A sertést nem kellett levinni a vágóhídra még abba az időbe, csak a birkát, a bornyút, meg a marhát.

Na, osztán ezekhez járogattam el, itt tanultam sokat. Ha nem vót inasuk; Rác Lukácsnak sokszor nem vót... Idős ember vót: nem fogad mán ű tanuló. Osztán: gyere átal! Meg ha hízófr kellett menni... Vót egy kis kocsija: magas vót, nem tudott legrani belőle. Az ajtaja leeresztős, oszt' azon feltereltük a disznót. Elvittem a város istállójába, ott vót egy mázsa. Ott mázsáltak még akkor, a vágóhídon nem is vót mázsa, csak ez az akasztós, amin a marhát mírtük, amikor mán fel vót dógozva. Lemírtem, akkor visszahoztam. Vót amelyiket behajtottunk az ólba, vót amelyik leszállt a kocsirúl, oszt' meg is kapta a magáét. Nem kellett le se fogni, csak ahogy ballagott lefele, a hentes odaszúrt neki.

A házhoz ment a fogyasztási adó kezelő. Be kellett jelenteni, a pakszust be kellett vinni Kása Kálmán járlatlevél kezelőhöz, az oszt' beadta a fogyasztási adó kezelőnek. Meg az állatorvos is a házhoz ment. Megnízte a sertést, hogy élvezhető-i, el lehet-i mírni. De a marhát odale nízte meg a vágóhídon.

Így tanulgattam én ezeket a keverési arányokat. Hogy kell csinálni a kolbászt, meg satöbbi. Nem kilóztuk a húst, hogy na: egy kiló hús, ennyi só, csak mírtük így marikra. Én is mindig úgy mírtem, nem kilóztam sose, mégis mindig jó lett.

Még az én fiatal koromba a henteseknél vót olyan könnyű kis bárd, osztán bárdoltuk a húst két bárdal. Nem darálóval... Olyan szípen ment az, taktusra!

Amikor osztán elmentem vágni, levágtam egy 120 kilós malacot, hát nem

olyan sok húsa vót, ugyi. Nem sok kolbász lett. Akkor még nem vót divat, hogy karajt vagy ilyesmit csinálunk. A hosszúpecsenyét is meghagyták mind a kettőt, megfüstölték. Úgy vágták kockára, oszt' abból tötötték a káposztát. Mán később, nem a disznóvágáskor. Meg hurkafélit se mindig csináltak. Nagyon ritkán csináltak hurkát a hentesek, mert elmírték a tüdőt is. Meg a májat. A kubikos emberek, kevés keresettel - 80 filléres napszámából ltek, az osztán víkony vót - azok vették a tüdőt. Savanyú tüdőt főztek. A máj is ócsó vót, nem olyan, mint most...

A Kossuth Lajos utcán ahogy befordulunk, a Tanácsházánál bal kéz felől, a saroktól lefele, hosszan üzletek vótak. Hat vagy nyóc hentesüzlet! Vót amék hentes vót, az csak disznót vágott; vót amék hentes és mészáros vót; vót amék kimondottam mészáros vót, az meg a marahahúst mírte. Ott lehetett venni ilyen kolbászfélit is. A szalonnát azt nem nagyon veszegették, télen nem vót szokás. Mindenki csak vágott magának egy kis malacot. Hanem lerakták maguknak a hentesek: 15-20 mázsá, meg 30 mázsá is egynél. Mikor jött az aratás, vitték az üzletbe. Ó, aratásra elfogyott vóna fene tudja mennyi! A gazdák sokat vágtak, mert vót komencióba a cselédnek szalonna. Meg bab, borsó - ilyen főzelékféle - meg só, az is járt. Ha nem futotta a magáéból, ment a henteshe, megvett két mázsát, három mázsát. Vagy amelyik módosabb vót, hogy megreszkírozta a fogatját, elment Debrecenbe a Vidumi szalámi gyárba, vagy Szegedre a Pick szalámi gyárba... Vót egy nagy gazdasszony, Takácsnének hívták, az 5-6 szekérral is elment... Vagy elküldött - ő nem ment el. Telefonon megbeszéltek, osztán 5-6 parasztszekeret megraktak ott szalonnával. Betakarták, hazahozták. Itten vót neki olyan nagy lemezteknő csinálva: rakták bele a szalonnákat, forró vízzel öntötték lefele, ezáltal meglazult a szalonna, puhább lett. Akkor jól megsózták, *ilyen* vastagon. Szerencsétlen mikor ette, hát sórúl nem kellett gondoskodni... Vót úgy, hogy bizony mán szaga is vót. Ilyen helyen nem forgatták. Nem úgy, mint a henteseknél, hogy két hetenkint át kellett rakni az egfszet. Vagy ilyen lécet tettünk alá, 5x5-ös lécet, hármat, oszt' akkor nem feküdt a másikra rá.

Ilyen vót akkor a hentes-élet...

Na, azt akarom még mondani, hogy télen, disznótorkor nem orjaleves vót ám, hanem tyúkot vágtak. Ez vót a szokás. Csigaleves délbe, tyúkhúsleves, utána szálaskáposzta meg sült hús. Vacsorára lett a cibereleves. De nagyon jó vót ám! Megaszalva szilva, körte, alma, szét vót hasigatva nígyfele, a magházat kivették belőlle, a napon aszalódott meg. Jól esett erre a sok zsíros ítelre mán. Akkor még nem vót az ember úgy elzsírosodva, mit most, mert, ugye, nem ett annyi finom dógot. utána vót a tötöt káposzta. Ha vót! Nem mindenütt vót. Meg a hurka, kolbász. Vacsorára összejött a nép: a rokonok, szomszédok. Szóval: vótak nagy disznótörök, némelyik reggelig tartott. Vót úgy, hogy a nígy egyforma, meg a két egyforma maradt meg. A nígy lába, meg a két veséje...

Vótak osztán napközbe, pláne reggel, olyan huncut emberek, hogy:

- Ejnye, komám, erre jártunk, oszt' benízünk mán: hogy vattok?

Nem kúdtik el:

- Úljél mán el, ha itt vagy, komám! - jót iszogattak. Vót pájinka bőven.

Olyan is vót, megtörtínt, hogy levágták a disznót, oszt' bementek pájinkázni. Leszalmázták, oszt' bementek. Közbe a ládástajicskát, a kubikostajicskát alátették a szalmának, beterítették egy rossz bundával, a disznót meg elvitték.

- Na, sógor, gyútsad!

Gyútotta a sógor, a perzselő villával mozgatta a szalmát.

- Ej, de büdös van, de büdös van...

Hát a bundának a szaga vót! Mikor oszt' leígett a szalma, elseprik onnan:

- Mi az ördög íg itt? Hát sógor, a tajicskád íg! Hát hun van a disznó?

Eldugták a huncut szomszédok valahova. De vót olyan, hogy úgy elvitték, hogy nem lett meg. Ellopták.

Mink is jártunk úgy, még otthon, az apám házánál... Át lehetett járni a szomszédba; Nánási Gábornak hítták, kémínyseprő vót az. Igen italos ember vót a családjával együtt. Azok is akkor öltek, mikor mink, de űk hamarabb megölték, oszt' bementek tankolni. Pájinkázni. Úgy megölték szegény disznót, hogy egy kicsit elszédült, de azután felkelt, talpra állt. A kapu meg nem vót betítve,, ahun átjártak mihozzánk,oszt' bebújt a szalma alá. Jönnek által, hogy:

- Sándor komám, hát mír perzseled a mi disznónkat?

Azt mondja:

- Hát én nem az Albert bátyámékét perzselem. A magamét!

- Ne beszíjj mán? Hát elveszett a disznó!

Azt mondja oszt' apám:

- Milyen szífnű vót a disznó?

- Olyan vadasos...

Lehúzza félódalról apám a szalmát - úgy emlíkszek rá, mintha most vóna -, átbillentette a másik ódalára:

- Na, ez meg hevederes, nízze csak! - a hevederes az fekete, oszt' középen fehér vagy sárga sávos.

- Azt a betyár mindenit - mondta az öreg Nánási. - Hát hová lett? Mír nem maradt itt vele valamelyikőtök? Anyjuk, mír nem maradtál itt?

- Hogyne, hogy megfagytam vóna, míg tik odabe tankoltok!

No, osztán nízegették. Még nagyapám vette észre:

- Hallod, mi van ott a szalma alatt? Mi mozog ott?

Hát az Albert bátyámék disznójuk vót. Akkor osztán átjött a Nánási had! De nem nagy malac vót, olyan 120 kiló forma... Hazavitték szegényt, megint megölték. Megint bementek, leszalmázták. Mondta neki a felesége:

- Megöltétek rendesen? A kaput meg húzzátok be odaát, nehogy átmenjék megint!

- Megöltük!

Hát oszt' mikor meggyútották a szalmát, elől is, hátul is, egyszer büffentett a disznó, oszt' elszaladt a szalmával...

Ez így vót! Ilyen munkákat csináltak akkor. Mer' nem értette, csek a tokájánál szúrkálta a szerencsétlen malacot. Úgyhogy még nyolc órakor is nyaggatták. Mán mink akkor vittük befele.

Kímeri Laci bácsiék is hogy jártak... Azok is hát megölték, elszédült szegény. Bementek pájinkázni. Laci bátyám is nagyon szerette a pájinkát. Beszélgettek, ahelyett, hogy megitta vóna azt az egy pohár pájinkát. Egyszer kimennek, mán kipitymallott... Mindig korán szerettték... Én is korán szerettem ugyan vágni, még régebben pláne, ha kettőt vágunk, hogy világosan még a zsír is kisütni, mindent elvágzni... No, osztán nízik a disznót, ahova letettük - nincs a disznó. Van neki egy sógora, Z. Kovács Sándor:

- Te, sógor, hova lett a disznó? - nem nézték azt se, hogy folyik-e a vőre, mikor megszúrták, nem vót olyan, hogy tartuk oda a tálat.

Ott keresgélük, nízük még a csutkakúpba is, ami még kint vót csutkakúp. Egyszer oszt' felfedeztük a nyomot! Nem messzire, úgy kétszáz-háromszáz méterre vót egy nagy tanya, a Kórusz István gazdának a tanyája. A tanyából jött egy ember, kérdik tülle, hogy nem látott-i egy ilyen meg ilyen disznót?

- Láttam én - azt mondja -, most bújja a kan megfele a szalmakazalnál.

- Ne beszéljen!

- Úgy van - azt mondja. Menjenek, oszt' nízük meg.

Bebúgva hajtották haza a szerencsétlent!

Oda szúrtak a tokájához, nem oda le, ahova kellett vóna. Van ott egy lyuk, amit megszúr az ember, közel az első lábához. Ott van a verőér, ilyenformán. Ahogy beszúrja az ember, megvágja neki, akkor mán jön is a vér.

Sokszor viccelték oszt' Laci bátyámat... Nagy Majlát Lukács, az vót a nagy komája:

- Laci, vigyázz mán, az a nagy disznó meg ne bújjk!

Olyan mírges ember vót Laci bátyám:

- Fogd be a pofád!

Na, meg olyanok is vótak aztán abba az időbe, hogy a lovasszekereket szíjlesztették az udvaron íccaka. Ilyen szalmatető, lapos tetejű szekérszínnek vótak, oszt' elrakták rá. Feladogatták egymásnak a szekeret, ott rakták össze. Reggel a gazda - tudták, hogy korán szokott elindulni mindig -: na, majd fogok befele, ha megettem! Nízi, hát hült helye a szekémek! Mikor kivirradt, meglátta - vagy az asszony mondta neki:

- Ahun van a szekered! Hát mír tetted oda fel?

- Tette a keserves úristen!

Sok ilyen eset vót...

Hozzáfогtunk gazdálkodni

'34-be osztán odakerültünk mink is, az öcsém is cselédeskedett, raktuk össze a kis píz, hogy az apám a szomszédal, Nánási Gáborral elment Nádudvarra: vett egy lovat, négyéves kis lovat. Hozzáfогtunk osztán gazdálkodni! Szekeret is vettünk, ezt is, azt is. Ami kis pízünk vót, beadtuk. Azután még egy lovat vettünk, lett kettő. Osztán addig haladgattunk, haladgattunk, hogy még lett két ló, mert a kettő megellett... Dógoztunk mink rettentő sokat. Jaj, de sokat dógoztunk! Sok fődet... Negyven-ötven meg hatvan hódat is ketten az öcsémmel. Felesbérlet vót, meg ami minekünk vót, az a tizenegy hó. Csakugyan: éjjelt, nappalt eggyé kellett tenni. De meg is lett vóna mán annak az eredménye...

Csak úgy jártunk, hogy... Hazavittük a búzát meg a sok tengerit... Nyáron szántogattunk, így augusztusba mondom egyszer az öcskösnek - Bogarason szántottunk, tudom -, mondom neki:

- Na, mán ha hazamegyünk, most mán nem szántunk egy pár napot, hanem elterítjük a vetőmagot. A búzát. Megszeleljük. Nem rostáltuk, szeleltük a konkolyt.

Látom anyámat: el van szontyolodva. Nálunk olyan szokás vót, hogy kifogtunk, megkötöttük a lovakat: nehogy elszaladjon.

- Ej - mondom -, el kék menni az öreg Pápai Miklóshoz a szelelőír... a konkolyozóír...

- Egyenek mán egy kicsit a lovak - azt mondja az öcskös.

Benízek a kamarába: hát, alig van búza! Tizenöt zsákkal kellett nekünk vetni... De még több is kellett, ugye, a saját földünkbe nem adott a feles... A másik tizenötöt adta oszt' a felesgazda. Kérdem az anyámat:

- Mi van a búzával?

- Hagyjad mán - azt mondja -, eladta apád a Najmannak.

- Látom: kitakarította.

Megyek, nízem a malacot. Vettem három malacot, úgy, hogy egyik nekünk, a családnak, egy az enyém, egy az öcsémé. Hát az sincs az ólba! Vót két szép üsző-bornyú, olyan két hetesek vótak, mondtam az öcskösnek: na, ez megmarad nekünk, egyik nekem, másik neked. Bemegyünk az ólba - az sincs meg!

- Ejnye, a veszedelmes...!

Akkor nagyon megharagudtam, hogy apám ezt csinálta. Sose vót péze, de azér megitta a magáét... Akkor nagyon összevesztünk... Máskor meg eladta a színát. Mikorra kimentünk, hogy összegyűjtsük, akkorra nem vót. Még olyat is, amit felesibe kaszáltunk, azt is képes vót eladni...

Nem is szeetek erről beszélni! Ilyen ember vót, na...

Mikor osztán megesküdtünk, mentünk ki a tanyára lakni. Egy évig laktunk ott. Én nagyon szerettem tanyán lakni, meg nagyon szerettem az állatokat. Még most is az istenem a ló! De aztán közbe anyósom meghalt, apósom meg azt mondta, hogy jöjjünk haza: ő nem nősul meg többet. Hazajöttünk osztán, gazdálkodtunk.

'42-be oszt' bótót nyitottam. Széchenyi utca 18. Az nagy forgalmú, jó bót vót, két évig vótam ottan. A másik osztán, a Kossuth Lajos utcán, gyengébb vót, de azér meg tudtunk belőlle flni. Csak hát hozzá kell aához is látni! Hogy szerez be az ember árut? Anélkül nincsen! Borzasztó sokat utaztam, mentem. Ketten vótunk az asszonnyal, ő vót a helyettes.

Számtalanszor vót, hogy szombat reggel - akkor korábban is mentem - jöttek Túrkeve felől, meg a tanyákról is, oszt' szedtem elfele a petróleumos üvegeket. Adták lefele a kocsi, ahogy jöttek. Vagy vót, aki leadta a cetlit, hogy mi kell. A petrólt kimértem, mindet elkészítettem. Jöttek a piacra szombati napon, mire mentek visszafele, mán készen vót: rá vót téve a papír, hogy mennyibe kerül.

'51 márciusába, valahogy úgy, kellett bezárni. A berendezést megvette osztán a földművesszövetkezet. Csak majdnem szerencsések lettünk vele, mert nem akarták kifizetni. Sz. Máté Mihály ment el, rokonság is valamennyire, jól ösmert. Tudta, hogy milyen körülmények között vótam. Merthogy: kereskedő! Vót ez a nagy iksz-lábú ember, Bíró Sándor, nagy ílhetetlen ember... Hiteleztem neki, akkor fizetett meg, amikor píze vót. Ez jelentett fel. Ennek nem tetszett a kizsákmányolás...

Nem is mentem osztán kereskedőnek, pedig híttak. Kísőbb is. De mán akkor behelyezkedtem a tsz-be.

Ahova küdjük, azér küdjük, hogy ott rendnek kell lenni

'51. április elsejin mentem a tsz-be.

A növénytermesztésbe vótam csoportvezető legelébb. Felettem vót a brigád-

vezető, aki irányított volna, de engem nem kellett irányítani: tisztába vótam mindennel.

Egyszer, egy április elsején bementem, Zilahi Balázs vót a brigádvezető, mondom neki:

- Na, komám, mi a munka?

Azt mondja - ilyen kalapozgatós, nem tudja magát kifejezni:

- Hát... csutkatűszedős...

- Jól van, rendbe van - mondom. - Nem vagyok megijedve. Na, oszt' ki jön még? Hun van?

Mondja, hogy itt meg itt. Ösmertem azt a ríszet. Mentünk kifele, lettünk vagy tizenöt férfi meg vagy tíz jány. Hajtottuk a csutkatövet össze fele villával, oszt' veregettük. Ez meglett. Na, akkor mint vezető írtam befele, hogy mit keresett az illető. Egy hód csutkatűszedősír nulla egész hány tized járt... Nem sok... Tudja az ördög mán... Hát ezt nem sokáig csináltuk, mert, ugye, sokan vótunk. Aztán jöttek a komolyabb munkák. Jöttek a vetések, mik. Akkor mentem a vetőgépet összeszerelni: vetettük a tengerit. Aztán jött egyéb fajta munka: kapálás, cukorrépa egyelős. A fene egye meg, azt sose szerettem... Nígykézláb! Ötszáz méter hosszan egy-egy soron vígig, másikon vissza. Pizkos, unalmas valami vót!

Úgy toltam ki a komámmal, a mellettem valóval - jó barátok vótunk vígig, míg meg nem halt szegfny -, hogy ű azt hitte: egy sort egyelek, oszt' kettőt vittem. Gyúrtem! Zilahi Pista vót ez... Mikor vígig frünk:

- Hát, jó hosszú ez, hallod...

- Bizony az, egykomám, pláne ha két sort hoz az ember...

- Ijnye, azt az úristenit! Én meg... - azt mondja - annyi vót az egyelni való: azt hittem, hogy egy sort hozol, oszt' nem haladsz annyira, mint én.

Na, oszt' visszafele, mint az őrült! Mondom:

- Pista, nem jól van, elhagyta. Csupa bokros, komám, neked kell ezt kapálni majd, meg rendbe tartani.

- Hagyjál engem!

Aztán kaszáltunk: levágtuk a herét. Azt sokáig kaszáltuk, egész hónapig vágtuk a lucernát. Forgatás! A forgatást nem nagyon szerettük, leginkább a nőkre bíztuk, de csak vót, amit nekünk kellett, mert a nőknek megint más munkát adtak. Aztán raktuk a boglyát. Pista komám - mindig az vót a cimborám - mellettem vót: én raktam az egyiket, ű a másikat. Mikor befejeztük:

- Na, komám, menjünk át! - Rátettem a kezemet a vállára, osztán mikor a boglyához írtam, mindig megnyomtam a villával. Így állt a boglyája! Na, akkor visszahítt:

- Az isten nyomja meg...

- Nagyon megnyomta, komám - mondom. Megvárak.

Megigazította. Megyünk, összeraktuk a másikat. Akkor ugyanúgy mentem mellette, beszélgettünk. Majd amikor odafrünk a másik sor petrencéhe, hogy: na, az a tied, az az enyim, visszanz. Fődhöz vágta a kalapját, olyan mérges lett!

- Hogy níz ki? - mondom. - Arra az ódalára nem tettél, koma.

A harmadiknál osztan mán rájött. Visszaszaladt, oszt' mind megnyomkodta az enyímet. Azt mondja:

- Gyere erről az ódalról most mán!

Na, '53-ba kíszen lett a halastó. Akkor elmentem fél évre halászati tanfolyamra. Csak nem vált be jól ez a halastó, mer takarmányt nem nagyon szeretett adni a tsz a halaknak. Pedig azok zabáltak ám! Vótak ilyen nagy karók leütve, az vót az

etető. Ott úgy elpucolták a füvet, mindent, olyan vót, mint ez a padló. Búzáat ettünk vagy áztatott korpát...

'53 tavaszán jöttem haza, Kunszentmártonba vót ez az iskola. Tanultuk, hogy fejlődik a hal, hogy szaporodik, mennyi ikra van egy hálnál, hogy kell etetni. Meg a halbetegségek, meg a víz tisztasága... Meg is van még az a könyv mindig, amit ott kaptunk...

Másik évbe osztán az a nagyon hideg tél lett. Minden nap lékeltük a jeget, jöttek is nízni. Jött a halászati felügyelő. Egyszer nízük: mi az ördög van itt? Ott van a sok hal a víz tetején, a jég alatt! Én mindjárt egy literes üveget elővettem, telítettem vízzel, oszt' bekúdtam Szolnokra, a halászati laboratóriumba, hogy vizsgálják meg. Megírtam, hogy mik a bajok. Le is jöttek a felügyelők, a víz mintájárúl a leiratok csak később jöttek, egy hét múlva. Az jött meg, hogy oxigénhiány nincs. Én azt hittem, hogy az oxigén... Viszont azt megmutatták a halak: nem olyan fulladásszerű valami vót. Hanem a hosszú tél: mindig havas vót a jég, nem bírtuk tisztán tartani. Ebből kifolyólag... Annyira elpusztult mind, pontyféle nem is maradt. A kárászok azok kibírták.

Azután oszt' raktáros lettem, majd '958-ba megint visszamentem a növénytermesztésbe. Ott örültek az emberek, mer mikor én vótam, akkor sokat kerestünk. Nem nyolc óraker álltunk munkába... Biciklisek vótunk, egy vót gyalogos, az elnöknek, Nyíkos Károlynak az apósa. Mondtuk neki - még akkor szekérral jártak -, hogy várja meg a szekeret, oszt' majd kijön avval. Ű osztán nem vár dílig - azt mondja. Akkor fogják munkába, amikor mán örült meleg van?! Kérdezte az öreg:

- Mikorra jönnek?

- Hát, mi öt óraker indulunk. - Űsszel is, pedig akkor még setűt vót. Kint vót az öreg mindig a tethelyen! Gyalog! Gyalog jött haza is, akkor se várta a szekeret.

Olyan intézõbizottsági tag is vótam, oszt' ífél fele meg ífél után jártam haza. Borzasztó fárasztó vót: reggel négyker kelni, meg azér egész nap, ugye, dógozni. Tudom, répaszedés vót: cukorrípát szedtünk. Űgy fél tizenkettőre felszedtük. Ekével emeltük kifele, csoroszlyaszerű egy ekíje vót, nem ártott a rípának. Pakkba tettük, összejöttünk egy csomóba: ebídeljük meg. Két düllővel arrébb vót tengeri, a turgonyi iskolánál, abba a düllőbe tengeri vót vígig. Jó tengeri vót benne. Mondom az embereknek:

- Hát dílbe hazamenjünk? Akkor nem kerestünk...

- Hát mi az elgondolásod?

Mondom:

- Menjünk át a turgonyi iskolához, az a legfrettebb tengeri, oszt' törjük. Mert etelik az idő ám, mire az a nagy darab tengeri le lesz törve! Pláne ha dílbe járunk ki tömi...

Rálettek. Na, jó, törjük a tengerit. Kétszáz kadrátot letörtünk: nígy óra. Mondom:

- A csutkát vágjuk le, oszt' reggel korán ezt be is kötjük, hogy ne maradjon el szanaszéjjel. Itt minden pakkba legyík, mikor mink elmegyünk.

Egyszer jön a két elnök: Nyíkos Károly meg Pocsai Károly. Valaki mán besúgta nekik... Vagy százötven-kétszáz ember állt ki a rípafoðból, de Űk hazamentek, oszt' kérdezték:

- Hát a többiek hun vannak?

- Elmentek tengerit tömi. - Gondolták, hogy majd letolnak jól engemet.

Beszíflgettünk, azok is hozzáfogtak tömi a tengerit. Nem akamak ezek megszólalni? Mondom nekik:

- Ide hallgassatok: melykőtök tanálta azt ki, melykőtök mondta azt, hogy nem szabad a tengerit törni? Ilyenkor mán, szeptemberbe! Mikor frett!

Azt mondja: űk nem mondták.

- Lehetetlen, hogy valakitől nem eredt!

Azt mondja Nyíkos:

- Hát, Endre bátyám, nagyon jól tették, hogy hozzáfogtak. Mert én fílek, hogy soká lesz bevégezve.

- Na - mondom -, nekem egy kírsém van: minket ne háborgassatok, hogy egy ember ide, egy ember oda. Mink ebbe beleálltunk, ezt a düllöt mink vígigvisszük.

Tizenkét emberem vót. Vagy tizennégy? Meg fogatosaim, vót négy pár fogatosom. Ez vót a munkacsapatom.

Azt mondja oszt' Pocsai Károly:

- Hát én císoltam rá, hogy ne nagyon törjék még a tengerit.

Az a kis ember, Nyíkos Károly, megfordul, ahogy Pocsai ezt mondja:

- Hogy lehet egy ember ilyen állat? - azt mondja. - Még ha nem vóna is ilyen frett, mint amilyen, ezt csinálni kell mán! Nem olyan, hogy fél hód vagy egy hód, oszt' egykettőre elvégezzük!...

Úgyhogy koponyánkint hat kataszterit törünk le. Appedig sok! Azt bemunkálni, a csutkáját levágni, kúpba rakni...

'958-ba aztán... szeptemberbe? Októberbe-i? ... kaptam az utasítást megint, hogy hónap jelentkeznek raktárosnak. Annyi vót a kifogásom ellene, hogy: legalább ezt az évet hagyjátok mán vígigvinni avval a csapat emberrel.

- Szó se lehet róla!

Mán akkor kétfele lett víve a raktár, mert addig együtt vót a magtárral. Kötéláru, gépalkatrész, szeg, építési anyag - ezeket külön vettük... Azután alakult ez mindig. '60-ba jött a gépállomás a tsz-be, akkor mán kellett a gépalkatrészek. Megrendelni... Vót egy könyv, abba benne vót, hogy hanyas a cikkszámja; ha kellett, a beszerzőnek kírtam: ebből meg ebből, ennyi meg ennyi. Így ment '64-ig, azután megint tanáltak ki mást.

Közbe jártam míregkezelő tanfolyamra, növényvédőszer-tanfolyamra. Mondtam nekik, hogy énnekem nincs kedvem menni. Mindig kitanáltak valamit, hogy: na, most meg ide kell menni.

Azt mondta az elnök:

- Ahova Endre bátyámat küdjük, azír küdjük oda, hogy ott is rendnek kell lenni.

Vót itt egy öregember, kubikos ember vót, Herczeg Lajosnak hítták, az egy gyűlfsen mondta is, hogy sokallja mán: mindig változtatom a helyemet. Mondom neki:

- Én nem változtatom. A pártunk így írja elő!

Azt mondja egy közgyűlfsen:

- Mit próbálgatjátok mán azt az embert!

- Azt akárhova teszik, mindent meg tud csinálni. Még meg rendesen!

Na osztán egyszer kipakoltam a gyűlfsen! Mindent kezdtek így elfogni, akinek sok munkaegysége vót. Nagyon meghallgattak az emberek: csend lett, míg én mondtam a mondókámat. Megtapsoltak!

Másnap kinn vagyunk, a Kontába dógoztunk. Jön a párttitkár, a megyei. Ott dógoztunk, az emberek ott vótak közel hozzám. Mondja, hogy ennyi alomszalma kell, meg ennyi abaraktakarmány kell, meg ebből ennyi kell... Mondom:

- Idehallgasson az elvtárs! Engem ez nem érdekel. Vannak erre való emberek, akik ezt kiszámolják. Ezt tulajdonképpen mire fel magyarázza, mutogatja könyv

szerint? Én tudom, ha egy malac alá tíz kiló alomszalmát számolunk egy napra, ki tudom számolni, tíz alá mennyi kell. Meg száz alá, meg ezer alá...

- Arrúl van szó, hogy felszólaltam - azt mondja.

Csavartak rajta egyet, hogy: az embereket uszítom. Mondom:

- Kérdezze mán meg azokat az embereket, hogy jól szóltam-i. Vagy: mit szóltam?

Vót a Szilágyi Sanyi, Szántó Szilágyi, meg a kis Tóth Sanyi, azok elmondták. Én nem olyan sokat beszéltem.

A megyei párttitkár megáll, níz, előveszi a papírt, oszt' felolvassa. Azt mondja neki a kis Tóth Sándor, ilyen hajlott gerincű ember vót, agyonkubikolta magát:

- Arrúl szó se vót! Hát ki állította ezt be?

- Ez mán nem fontos...

Akkor vették le a búzát is két mázsára háromrúl. Kértem H. Kiss Mártontúl, hogy:

- Mutassátok meg mán azt a papírt... miniszteri rendeletet, amelyik előírja, hogy ennyit ehetik meg egy termelészövetkezeti paraszt. De dógozzon!

- Most nem hoztam el - azt mondja -, nincs itt. De majd megmutatom neked.

Sose tudta megmutatni.

Kísőbb oszt', mikor nyugdíjba jöttem, tanálkoztam vele. Akkor mondta, hogy:

- Nem is vót az, komám. Ez tudod mire vót jó?

- Gondolom - mondom. - Hogy ti több prémiumot kapjatok...

- Hát... az, ami búza visszamaradt vóna, azt mink elküdtük vóna. Értékesítettük vóna.

A Koportos vasúti megálló valahol a Nyírségben, szülőfalum határában. Időközben lebontották.